

Çok Kutuplu Dünya Düzeni Arayışları: Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi Konumlandırması

Emirhan Göral¹

Özet

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından dünya tek kutuplu küresel siyasal düzene geçişi yaşadı ve ABD, Soğuk Savaş'ın galibi olarak tek kutuplu dünyanın süper gücü haline geldi. Ancak, realist temelli görüşlerin de açık bir şekilde iddia ettiği üzere aşırı güç her zaman diğer büyük güçlerin dengeleme çabasına da yol açmaktadır. Bu sebeple 1990'lı yılların sonlarına doğru tek kutuplu dünyanın sorgulanmaya başladığı söylenebilir. Bu sorgulama, özellikle ABD tarafından uluslararası alanda gerçekleştirilen tek taraflı müdahalelerinin yoğunlaştığı 11 Eylül sonrası dönemde oldukça belirgin hale gelmiş ve bir çeşit dengeleme çabasına dönüşmüştür. Enerji zenginliği ile kendini toparlayan Rusya Federasyonu ve hızlı bir ekonomik kalkınma yaşayan Çin dengeleme konusunda öncü rolü üstlendi. Bazı AB üyelerinin ortaya koyduğu çabaların da ABD'yi dengelemeye katkı sağladığı katıldığı söylenebilir. AB içinde özellikle Almanya-Fransa ekseninde oluşan bu çok kutuplu dünya düzeni arayışının ABD karşıtlığından ziyade gelecekte oluşabilecek çok kutuplu bir uluslararası siyasi yapıda Avrupa'nın da kutupları oluşturan büyük güçlerden biri olarak konumlandırılabilmesi meselesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca, Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte Türkiye'nin uluslararası sistemdeki önemini kaybettiği tartışmaları yaşanmaktaydı. Ancak 2000'li yıllarla birlikte, özellikle çok kutuplu dünyaya geçiş sürecinde Türkiye'nin jeopolitik konumunun getirdiği önem, ülkenin soğuk savaş döneminde olduğundan daha da kritik bir aktör konumuna gelmesine sebep olmuştur. Bu çalışma Avrupalı büyük devletlerin yeni oluşan dünya düzeninde AB'yi nasıl konumlandırmaya çalıştığını değerlendirmekte ve Avrupa Birliği'nin küresel bir aktör olma yolunda Türkiye'nin Birlik için önemini neo-realist temelde incelemektedir. Makalede öncelikle neo-realist bakışla günümüz dünya düzeni incelenmekte, ardından Avrupa Birliği'nin yeni dünya düzenindeki konumu ele alınmaktadır. Son olarak Türkiye'nin güç dengesindeki yeri ve Avrupa için önemi incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Güç dengesi, Tek taraflılık, Neo-realizm, Dengeleme, Yeni dünya düzeni

In Search of a Multipolar World Order: How Should EU Perceive Turkey's Geostategic Position

Abstract

The global political order has shifted into unipolarity after the dissolution of the Soviet Union and the US has become the sole superpower of the unipolar world. As the realist based approaches have argued, however, power has always triggers a counter balancing effort by the rest of major powers.

¹ Dr.; Marmara Üniversitesi, Avrupa Birliği Enstitüsü, AB Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler A.B.D. ; e-posta: egoral@marmara.edu.tr

Therefore, major global powers have begun to question the unipolar global politics by the end of the 1990s. The questioning of unipolarity becomes more obvious particularly after the US intensified unilateral actions following the September 11 events and turns almost into some kind of a balancing effort. By the help of its energy industry and the gigantic natural gas reserves, Russian Federation assumed a leading role in balancing efforts together with China who has experienced a rapid economic development. Some of the European countries, who were close allies of the super power during the Cold-War time, have also put up certain efforts that can be regarded as a support to balancing the US. The search for multipolarity within the EU has mainly been concentrated on a Franco-German axis and does not resulted simply from an anti-American sentiment. Their principal concern is rather to ensure that the world recognizes Europe as one of the poles in a future multi-polar international political structure.

Furthermore, by the end of the Cold War, there were some discussions on whether Turkey had lost its importance at international system or not. Yet, the events took place in 2000s and Turkey's geopolitical importance have turned the country into a much more significant actor when compared to the Cold War years. This study evaluates the way that major European countries define the EU in the new world order as well as the importance of Turkey for the global actorness of the EU from a neo-realist perspective. In the first part of this study, the current international structure is analyzed through neo-realist lenses. In the second part examines EU with respect to new world order. Finally the paper argues out Turkey's role within the balance of power and stresses its significance for Europe.

Keywords: Balance of power, Unilateralism, Neo-realism, Balancing, New world order

Giriş

Bu makale küresel siyasi düzen ile ilgili çok kutupluluk tartışmaları üzerinden Avrupa Birliği'nin yerini yorumlamakta ve Türkiye'nin bu çerçevede Avrupa Birliği için önemini değerlendirmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından dünya tek kutuplu küresel siyasal düzene geçişi yaşadı ve ABD, Soğuk Savaş'ın galibi olarak tek kutuplu dünyanın süper gücü haline geldi. Ancak, realist temelli görüşlerin de açık bir şekilde iddia ettiği üzere aşırı güç her zaman diğer büyük güçlerin dengelenme çabasına da yol açmaktadır. Bu süreç ülkenin kendi kaynaklarını seferber ettiği içsel dengeleme veya başka devletlerle birlikte hareket ederek veya ittifak kurarak gerçekleştirdiği dışsal dengeleme yoluyla gerçekleşir (Waltz, 1979:117-8). Bu sebeple 1990'lı yılların sonlarına doğru tek kutuplu dünyanın sorgulanmaya başladığı söylenebilir.

Soğuk Savaşın bitiminden sonra geçen ilk on yıla rağmen tek kutupluluğun devamı neo-realizmin temel savlarının sorgulanmasına yol açsa bile önde gelen savunucuları teorinin geçerliliğini savunmuş ve süper gücün ekonomik olarak dayanmasının mümkün olamayacağı,

çok kutuplu ya da iki kutuplu bir dünyaya geçiş yaşanacağını ileri sürmüşlerdir. Bu görüşler özellikle ABD tarafından uluslararası alanda gerçekleştirilen tek taraflı müdahalelerinin yoğunlaştığı 11 Eylül sonrası dönemde oldukça belirgin hale gelmiştir. Özellikle yükselen güçlerin bazı faaliyetleri ve söylemleri yeni bir dengeleme çabası olarak yorumlanmıştır. Enerji zenginliği ile kendini toparlayan Rusya Federasyonu ve hızlı bir ekonomik kalkınma yaşayan Çin dengeleme konusunda öncü rolü üstlendiği gözlenmektedir. Bazı AB üyelerinin ortaya koyduğu çabaların da ABD'yi dengelemeye katkı sağladığı katıldığı iddia edilebilir. AB içinde özellikle Almanya-Fransa ekseninde oluşan tek kutuplu dünya düzeni sorgulamasının nedenini doğru analiz etmek dünya siyasi yapısının şekil değişimini de doğru anlamayı kolaylaştıracaktır. Avrupa Birliği'nin iki büyük ülkesi Almanya ve Fransa'nın özellikle Irak müdahalesinde belirginleşen tutumları, salt bir ABD karşıtlığından ziyade gelecekte oluşabilecek çok kutuplu bir uluslararası siyasi yapıda Avrupa'nın da kutupları oluşturan büyük güçlerden biri olarak konumlandırılabilmesi meselesi olarak değerlendirilebilir.

Ayrıca, Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte Türkiye'nin uluslararası sistemdeki önemini kaybettiği tartışmaları yaşanmaktaydı. Ancak 2000'li yıllarla birlikte, özellikle çok kutuplu dünyaya geçiş sürecinde Türkiye'nin jeopolitik konumunun getirdiği önem, ülkenin soğuk savaş döneminde olduğundan daha da kritik bir aktör konumuna gelmesine sebep olmuştur.

Bu çalışma Avrupalı büyük devletlerin yeni oluşan dünya düzeninde AB'yi nasıl konumlandırmaya çalıştığını değerlendirmekte ve Avrupa Birliği'nin küresel bir aktör olma yolunda Türkiye'nin Birlik için önemini neo-realist temelde incelemektedir. Makalede öncelikle neo-realist bakışla günümüz dünya düzeni incelenmekte, ardından Avrupa Birliği'nin yeni dünya düzenindeki konumu ele alınmaktadır. Son olarak Türkiye'nin güç dengesindeki yeri ve Avrupa için önemi incelenmektedir.

Tek Kutuplu Dünya ve ABD

Soğuk Savaşın sona ermesi ABD'nin diğer bütün büyük devletlere oranla çok daha büyük bir güce sahip olduğu gerçeğini ortaya çıkarttı. Bu durum dünyanın artık tek bir süper gücünün olduğu yeni bir yapının da belirtisiydi. İlk yıllarında neo-realist yazarların fazla uzun bir ömür biçmedikleri (Mearsheimer, 1990: 5-6; Waltz, 2000: 14-15) tek kutuplu yapı aradan geçen iki on yıllık zamana rağmen halen varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Aynı görüşteki yazarların bu

durumun nedenleri üzerine yaptıkları açıklamalar ise çeşitli yeni yaklaşımlar ortaya çıkartmıştır. Bununla birlikte Avrupa Birliği'nin büyük ülkeleri başta olmak üzere, Japonya gibi ABD'nin Uzak Doğu müttefiklerinin de süper gücün dış politikasından bağımsız tavırları analiz edilmiş ve bu farklılığın altında yatan sebepler de sorgulanmıştır. Neo-realizmin önde gelen savunucularından Mearsheimer, ABD'nin işgal etme gibi bir hevesinin olmamasından dolayı bunu dengeleme olarak değerlendirmenin yanlış olacağını belirtmektedir. Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra ortadan kalkan Sovyet tehdidinin ABD'nin koruması altında bulunan eski müttefiklerinin algılamasında değişime yol açmış olabileceğini ileri sürmektedir. Daha açık bir ifadeyle, Avrupalı müttefikleri ABD'nin artık gerekli güvenlik ihtiyacını karşılamada isteksiz olabileceği düşündükleri için kendi askeri ve ekonomik imkanlarını arttırmaya yönelmektedir (Mearsheimer, 2001: 48-49).

Neo-realizmin önde gelen savunucularından bir diğeri olan Walt ise güç dengesi kavramı yerine tehdit dengesi ile açıkladığı uluslararası sistemin yapısında ABD'nin tehdit algısı oluşturulmamasını dengeleme eksikliğinin temel sebebi olarak yorumlamaktadır (Walt, 2002: 124-6). Farklı bir yaklaşım ise tek süper güç konumundaki ABD'nin askeri ve teknolojik alanlar başta olmak üzere ekonomik ve jeopolitik üstünlüğünün² dengelemenin önündeki en önemli engel olduğunu görüşünü savunmaktadır (Wohlforth, 2000: 273-90).

Ancak 11 Eylül sonrası aktif bir hâl alan ABD dış politikası George W. Bush'un Başkanlığı döneminde belirgin biçimde tek taraflı politikalara yönelmeye başlamış ve Afganistan ile Irak'a müdahale süreçleri ortaya çıkmıştır. Bu süreçler başta Rusya ve Çin gibi ABD'nin süper güç olduğu tek kutuplu sistemden açıkça memnuniyetsizliğini belli eden ve çok kutuplu bir düzende rakip kutuplar olması muhtemel devletler tarafından eleştirilmekle kalmamış, aynı zamanda ABD'nin yayılcı olmayan niyeti ile ilgili de belirsizlikler doğurmuştur. Yine bu dönemde Almanya ve Fransa'nın başını çektiği bir grup AB ülkesinin bu müdahalelere karşı olumsuz tavrı bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde Avrupa Birliği'nin bazı

² ABD ülke bazında en büyük ekonomik güç olmasının yanı sıra dünya askeri harcamalarının neredeyse yarısını üstlenmekte, diğer bütün ülkelerin toplamından daha büyük bir açık deniz filosunu barındırmakta ve en büyük gelecek rakibi olarak değerlendirilebilecek Çin'in bütün savunma harcamalarının yüzde 80'i kadar bir miktarı sadece savunma alanında AR-GE çalışmalarına ayırabilmektedir (Monteiro, 2011: 9-10). Bu verilere ülkenin Pasifik ve Atlantik Okyanusları ile çevrili olan güvenlik kolaylığı da eklenirse süper gücü dengelemek için gerekli potansiyelin henüz var olmadığını söylemek yanlış olmaz.

büyük ülkelerinin sadece ABD'nin korumacılığını bırakmasının yanında hegemon güce dönüşmesi kaygıları taşıdığını da iddia etmek mümkündür.

Özellikle 2003 yılında gerçekleşen Irak müdahalesi sonrasında ortaya çıkan ABD eleştirileri açıkça olmasa da ABD'ye karşı bir dengeleme çabasının başladığına dair işaretler olarak yorumlanmıştır. Açık bir dengeleme olmaması sebebiyle bu politikaya yumuşak dengeleme olarak değerlendiren görüşler de mevcuttur. Bu görüşe göre, günümüz dünyasında dengelemenin gerçekleşmemesinin sebebi ne olursa olsun aşırı gücü dengeleme isteği her zaman mevcut olacaktır. Ancak bu her zaman açık bir karşı duruş şeklinde olmayabilir. Farklı yollarla süper gücün etkisini sınırlandırma çabaları da bu görüşe göre bir çeşit dengeleme ifade etmektedir. Diplomatik koalisyonlar oluşturarak ABD'nin tek taraflı politikalarını sınırlı şekilde olsa da engelleme veya geciktirmeye yönelik faaliyetler bu anlamda ele alınmıştır. Benzer şekilde, ABD'nin toprakları üzerinde faaliyetlerine izin vermeyen ya da ekonomik olarak belirli bir güç düzeyine ulaşmak için gayret gösteren Suudi Arabistan ve Türkiye gibi ülkeler de bu faaliyetleri yumuşak dengeleme amacıyla yapmaktadır. (Pape, 2005:7-45; Paul, 2005: 46-71)

Yumuşak dengeleme ile ilgili ortaya atılan görüşler karşısında dengelemenin olmadığı ve aslında sözü edilen faaliyetlerin ekonomik çıkarlar, bölgesel güvenlik endişeleri, politik pazarlık süreçleri ya da iç politik hesaplardan kaynaklandığı görüşü ileri sürülmüştür (Brooks and Wohlforth, 2005: 72-80). Irak ve Afganistan'daki başarısızlığa ve ABD'nin politikalarının eleştirilmesine rağmen realist temelli görüşlerden hareket eden bazı yazarlar, güç dağılımındaki ABD lehine büyük eşitsizliğin dengelemeyi engellediğini ve tek kutuplu dünyanın ABD'nin kendi çıkarlarını kullanabileceği bir ortam sağladığını iddia etmektedir. Bu sebeple önümüzdeki yirmi yıllık zaman içinde ABD'nin uluslararası sistemin yapısını yeniden şekillendirecek bir harekete girişmesine vesile olabilecek herhangi bir dışsal sınırlama ile karşılaşmayacağı da ileri sürülmektedir. (Brooks and Wohlforth, 2008: 17-27)

ABD'nin gücünün büyüklüğü sebebiyle dengeleme olmadığı görüşü, realist tabanda başlıca iki farklı yaklaşım tarafından eleştirilmektedir. Birinci yaklaşımı savunanlar ilk kez Walt (1985) tarafından ortaya atılan "güç dengesi" yerine "tehdit dengesi" tartışması üzerinden hareket etmektedir. Zira ABD'nin gücünü tek başına dengeleyebilecek herhangi bir güç henüz uluslararası sistemde bulunmasa da dışsal dengeleme yoluyla ABD karşıtı ittifaklar

oluşturulabilirdi. Özellikle Avrupa Birliği'nin bir bütün olarak ele alınması halinde, toplam GSYH'sı Amerika'nın ekonomisini aşmakta, teknolojik yeterliliği ABD ile yarışabilecek seviyede bulunmakta ve nüfus olarak da gerekli dengelemeyi sağlayabilmektedir. Böyle bir durumun gerçekleşmemesinin temel sebebi olarak ise ABD'nin Avrupa Birliği ülkelerine yönelik doğrudan bir tehdit yerine, müttefik ve koruyucu rolünü üstlenmesidir (Art, 2004: 180). Bu durumda AB'nin dengeleyici faaliyetler için çok büyük miktarlarda askeri yatırımlar yapmasına da ihtiyaç kalmamaktadır.

Ancak ABD'ye yakın bir güç ortaya koyabilecek tek bölge Avrupa değildir. Ülke potansiyelleri bir arada değerlendirildiğinde Kuzey Doğu Asya da Avrupa gibi dengeleyici gücü ortaya çıkartabilecektir. Bölgenin kuvvetli ülkelerinden Güney Kore ve Japonya'nın ABD ile Avrupa benzeri bir ilişkilerinin olması dengelemeyi bu ülkeler açısından gereksiz hale getirmektedir. Tayvan meselesi sebebiyle ABD'nin niyetinin belirsizliğini algılayan Çin için kaynakları tümüyle dengelemeye seferber etmek ise gerekli görülmemektedir. (Glaser, 2011: 137-8)

Kısaca özetlemek gerekirse, Soğuk Savaş sonrasında oluşan tek kutuplu dünya düzeninde neo-realist temelli görüşleri savunanlar öncelikle kısa sürede çok kutupluluğa geçiş öngörmüşler ancak zaman içinde ABD'nin gücünü sürdürmesi üzerine farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bugün için de sistemin yapısındaki belirsizliğin devam etmesi, yapısal dönüşüm tartışmalarını devam ettirmektedir. Bu tartışmaların yoğunlaştığı alan tek kutupluluğun devamından ziyade çok kutuplu ya da Çin'in ABD'nin rakibi olacağı çift kutuplu bir yapıya dönüş üzerinde odaklanmaktadır. Bu sebeple henüz süresini tahmin etmek güç de olsa tek kutuplu yapının çok da uzun olmayan bir vadede sona ereceği ileri sürülebilir.

Çok Kutupluluğa Geçiş ve Avrupa Birliği

Uluslararası politik sistemin tek kutupluluktan uzaklaşması sonucunda iki yeni yapı ortaya çıkması öngörülebilir. Bunlardan birincisi Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi iki kutuptan oluşan ve diğer büyük devletlerin kutupların etrafında yer alacağı bir siyasi yapıdır. Süper güç pozisyonunu koruması beklenen ABD ile birlikte ekonomik alanda gerçekleştirdiği muazzam gelişmeyi hem askeri hem de siyasi alana taşıması beklenen Çin'in yeni oluşabilecek bir çift kutuplu yapının temel aktörleri olacağı söylenebilir (Öğütçü, 2006:124).

Ancak böyle bir yapının oluşması durumunda diğer büyük güç konumunda olacak Avrupa Birliği, Rusya ve Japonya gibi devletlerle gelişmekte olan Brezilya ve Hindistan gibi bölgesel güçlerin hangi yönde hareket edecekleri de önem arz etmektedir. Bu sebeple, en az çift kutupluluk kadar muhtemel bir alternatif ise çok kutuplu bir küresel siyasi düzenin oluşmasıdır. Bu durumda ABD ve Çin'in yanına muhtemel büyük güçler olarak Rusya, Japonya ve Avrupa devletleri de yerleştirilebilir. Ancak bugünkü haliyle ekonomisi en güçlü olan Almanya'nın ya da nükleer gücü bulunan Fransa'nın tek başına kutup olma rolünü üstlenebileceği tartışmalıdır. Bu sebeple Avrupa Birliği'nin siyasi ve dış politika alanında birlikte ve tek sesle hareket edebilmesi küresel bir güç olarak görülmesinde gerekli bir faktördür (Bretherton and Vogler, 2006: 221-2).

Diğer yükselmesi beklenen güçler bir yana bırakılırsa Avrupa Birliği'nin bir bütün olarak veya büyük ülkelerinin tek tek bir kutup olma beklentileri ve kapasiteleri doğru analiz edilmelidir. Avrupa'nın beceri ve kararı büyük oranda dünya siyasi yapılanmasında da etkili olacaktır. Diğer bir ifadeyle Avrupa ülkelerinin Birlik çatısı altında bir güç olmaları ve ABD'den bağımsız hareket etmeleri, dünyanın çok kutuplu bir yapıya yöneldiği anlamına gelir. Ancak, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi ABD ekseninde hareket eden bir Avrupa ise tek kutupluluğun devamı ya da Çin'in diğer süper güç rolünü üstleneceği çift kutuplu bir dünyaya dönüşüm anlamını taşıyabilir.

Bu açıdan değerlendirildiğinde, Avrupa Birliği'nin büyük ülkelerinin tek başına kutup oluşturabilecek düzeye gelmelerinin yakın gelecekte mümkün olmadığı söylenebilir. Askeri reform ve savunma yapılanmaları bakımından incelendiğinde İngiltere, Fransa ve Almanya'nın soğuk savaş sonrasında temel hedefler, yöntemler ve kurumsal yapılanma bakımından büyük oranda uyumlu stratejiler belirlemiş olmaları bu yargıyı doğrular niteliktedir (Dyson, 2008: 725-774). Ancak bu uyum dış politikanın bütün alanlarında kendini göstermemektedir. Özellikle ABD'nin Irak müdahalesi sırasında en belirgin şeklini alan Alman-Fransız eksenine karşı İngiltere'nin başını çektiği Atlantik grubu arasında çok ciddi fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Özellikle 11 Eylül saldırılarının hemen sonrasındaki dönemde ABD'ye Avrupalı devletler tarafından koşulsuz bir destek beyan edilmişti. Le Monde'un "Hepimiz Amerikalıyız" (Le Monde, 2001) başlığı bile Avrupa'nın desteğinin önemli bir sembolik belirtisi olarak değerlendirilebilir. Bunun da ötesinde Kuzey Atlantik İttifakı'nın "müttefik ülkelerden birine yapılacak bir saldırının tüm müttefiklere yapılmış olarak algılanacağını" ifade eden birlikte

savunma ile ilgili 5. Maddesinin işletilmesine yönelik NATO kararı ise (Hürriyet, 2001) ABD ile Avrupa arasındaki en üst düzey yakınlaşmalardan biri olarak görülebilir.

Ancak zamanla Avrupalı ülkelerin başta Fransa ve Almanya olmak üzere farklı bir politika izlemeye başladıkları gözlenmektedir. Tarihsel sürece bakıldığında, Soğuk Savaş döneminde kampaşma gereği sıkı bir ittifak ilişkisi içinde olsalar da ABD ve Avrupalı devletlerin birçok konuda görüş ayrılığı yaşadığı görülmektedir. Süveyş Krizi sırasında ABD'nin Fransa ve İngiltere ile ilişkilerinde önemli bir kırılma noktası teşkil etmiştir. Benzer şekilde, Şansölye Brandt'ın öncülüğünde Almanya'nın izlediği *Ostpolitik* Amerika tarafından hoş karşılanmamıştır.³ Benzer birçok sorun yaşanmış olsa da Atlantik ilişkilerindeki daha önce yaşanmış hiçbir iniş çıkışın 2003 kadar önemli olduğu söylenemez.

ABD'nin Irak müdahalesi ile başlayan çatlağın önemi bazı gerekçelere dayandırılabilir. Birincisi, 2003 sonrasında ortada eskisi kadar ciddi bir karşıt kamp kalmamış olmasıdır. NATO'nun temel fonksiyonunu ilk Genel Sekreteri Lord Ismay “Amerikalıları içeride, Rusları dışarıda ve Almanları aşağıda” tutabilmek olarak açıklamıştı. Soğuk Savaş'ın bitimi ile birlikte NATO varlığını devam ettirebilse de misyonunda ciddi değişiklikler gerçekleşti. Eskiden ABD Almanya ve Fransa'nın onayını ararken, bu iki devletin itirazı Irak müdahalesinde ABD'yi durdurmaya yetmeyecek hale gelmişti (Andrews, 2005: 69-70). Bunun sonucu olarak George W. Bush yönetiminin izlediği yeni muhafazakar politikalar Avrupalıların gözünde ABD'yi geleneksel rolü olarak algılanan statükonun koruyucusu olmaktan uzaklaştırmış, tek taraflı ve hegemonik eğitiminden endişe edilen bir güç haline getirmiştir. Bu durum ABD'nin Irak'a müdahalesi öncesinde, ABD'ye karşı duruş sergileyen Fransa Devlet Başkanı Chirac ve Alman Şansölyesi Schröder'in tavırlarında yansımaları bulmuştur (Pond, 2005: 40-47). İki liderin ABD'nin müdahalesini engellemeye yönelik beyan ve çabaları sonuca etki etmese de artık Sovyet tehdidi altında olmayan Avrupa'nın büyük ülkelerinin Amerika'dan çok farklı dış politika önceliklerinin olduğunu sergilemiştir. Kısacası, Soğuk Savaş sonrasında tehlikeli bir ortak düşman algısının olmaması Atlantik ötesi işbirliği ve uzlaşmayı temelden etkileyen faktörlerden birincisidir.

³ ABD ile Avrupalı müttefiklerinin ilişkilerini daha derinden inceleyen çalışmalar için bkz: Gordon and Shapiro, Jeremy, 2004; Lundestad, 2003.

ABD ile Avrupa arasındaki çatlağın ikinci önemli nedeni ABD'nin uluslararası alanda artan tek taraflı politik uygulamalarıdır. ABD'nin tek taraflı uygulamaları bir ilk olmasa da Soğuk Savaş sonrası dönemde artan bir görünüm sergilemektedir. Bunun temel nedenlerinden biri de ABD'nin ekonomik ve teknolojik olarak diğer bütün devletlerden üstün pozisyonda bulunmasıdır. Ancak bu benzeri olmayan üstünlüğün de etkisiyle gelişen süreçte 11 Eylül saldırıları ABD'nin benzersiz bir tehdit algısı ve kırılabilirliğinin de olabileceğini ortaya çıkartmıştır. Bunun sonucu olarak, Bush yönetiminin sahiplendiği doktrin çerçevesinde önalcı⁴ önlemler uygulanması ABD tarafından “doğal hakkı” olarak değerlendirilmiştir (Lundestad, 2005: 16-18). ABD'nin geçici koalisyonlar oluşturma yoluyla kendisine destek veren ülkelerle hareket etme alışkanlığı geliştirmesi de uyguladığı tek taraflılığı diğerlerinin kabul ettiği bir durum olarak gösterme çabası olarak değerlendirilebilir. Daha açık bir ifadeyle, ABD tek taraflı müdahalelerin kendisine özgü kalması için hukuki zeminde hiçbir girişimde bulunmamaktadır. Başka büyük güçlerin benzer yollarla müdahalede bulunmalarını engellemek için ABD, Kosova sonrası oluşan “insani müdahale ya da büyük insan hakları ihlallerinin kuvvet kullanma suretiyle uluslararası temelde korunması” gibi kavramların genel kabul gören kurallara dönüşmesini istememektedir (Batır, 2006: 168-9).

ABD'nin aksine, Avrupalı devletler çok taraflılık ve sivil metotların kullanımından yanadır. Nitekim 11 Eylül sonrası ABD “teröre karşı savaş” politikası takip ederken, AB ülkeleri askeri olmayan tedbirlerin öncelikli olduğu bir yumuşak politika ile “terörle mücadele” etmeyi tercih etmiştir (Cebeci, 2006: 109-110). Özetle söylemek gerekirse, ABD'nin Soğuk Savaş dönemi küresel ortaklarından, uluslararası kurumlar ve kurallardan bağımsız olarak tek taraflı politikalarının yoğunlaşması (Ikenberry, 2002: 49), başta Almanya ve Fransa olmak üzere Pan-Avrupa eksenindeki ülkelerin ciddi tepkisini çekmiş ve transatlantik ilişkilerde zedelenmeye yol açmıştır.

Amerika ile Avrupa arasındaki gerilimleri arttıran üçüncü ve son etken ise Avrupa'da yaşanan değişimlerdir. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında birleşen Almanya ekonomik olarak güçlü, politik olarak etkin bir ülke haline gelmiştir. Doğu Almanya'da yerleşik Rus askerlerinin ülkelerine dönüşü Almanya'ya daha da geniş hareket alanı kazandırmıştır. İkinci Dünya

⁴ Önleyici ve önalcı kavramları arasındaki fark için bkz: Cebeci, 2006: 113.

Savaşı'nın bitiminden sonra ABD'nin politikalarının en büyük destekçisi olan ve bu ülkenin uluslararası alandaki faaliyetlerine lojistik ve ekonomik destekle sınırlı kalan Almanya'nın Soğuk Savaş sonrasında aktif bir uluslararası barış koruma misyonu edindiği görülmektedir. Uluslararası alandaki Alman politikası artık "Amerikan liderliğini kabullenmekten eşitler arası işbirliği"ne dönüşmüştür (Zimmermann, 2005: 128-130).

AB'nin bir diğer motor gücü konumundaki Fransa için de benzer bir durum söz konusudur. ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dış politikasını tehlikeli ve istikrarsız olarak değerlendirme eğilimi Fransız dış politikasını, ABD'nin bulunmadığı büyük ittifaklardan oluşan çok kutuplu bir dünya arayışına yöneltmektedir. Fransız politikasının odağında ABD'nin gücünü yok etmek ya da küresel rolünü değiştirmek değil, azaltmak ve kontrol altına alma gayreti olduğu söylenebilir (Soutou, 2005: 114-115). Bunun ötesinde sürekli genişleyen ve derinleşen AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası gibi konularda da ilerleme çabası siyasi açıdan başta Fransa ve Almanya olmak üzere Avrupalı ülkelerin ABD'ye karşı belirli bir duruş sergilemelerini kolaylaştırmaktadır. (Lundestad, 2005: 20-21)

Özetle, Soğuk Savaşın bitimi ile birlikte ortak düşman algılamasının yok olması, ABD'nin artan tek taraflılığının hegemonik güce dönüşme endişesi ve Almanya ile Fransa'nın daha geniş bir alanda etkin dış politika izleme tercihleri transatlantik ilişkileri olumsuz yönde etkileyen önemli faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumun doğal sonucu olarak Almanya – Fransa ekseninde Avrupa Birliği'nin bütün içsel zorluklara rağmen dış politikada aktif olmaya gayret göstermektedir.

Büyük Güç olarak Avrupa Birliği

Köklü ve kuvvetli bir ortaklık olarak gelişen Avrupa Birliği, çok kutuplaşma yöneliminde önemli bir kutup adayı olarak ortaya çıkmaktadır. Çin ve Hindistan'dan sonra üçüncü sırada yer alan 500 milyona yakın nüfusu ve 4 milyon metrekare üzerindeki toprak genişliği ile Avrupa Birliği birlikte hareket edebildiği oranda etkin bir siyasi güç olmaya adaydır. Üye ülke sayısının 27'ye ulaşması ile Birlik ekonomisi 2010 yılında 12.2 trilyon Euro seviyesine ulaşmış ve böylece ABD'yi de geçmiştir. (Facts and Figures, 2012) Siyasi alanda yaşanan bütünleşme çabası ile federasyon olma yolunda ilerlediği düşünülen Avrupa Birliği, artan küresel aktör rolü ile büyük bir jeopolitik havuza dönüşme potansiyeli taşımakta, Amerikan gücünü dengeleyici bir unsur

olarak değerlendirilmektedir (Özer, 2005: 73). Avrupa Birliği'nin 1992 tarihinde imzalanan Maastricht Antlaşması ile hızlı bir bütünleşme süreci başlatması, Schengen Antlaşması ile sınırların kaldırılması ve özellikle de ortak paranın kullanıma geçişi önemli mihenk taşları olarak görülebilir.

Bununla birlikte, dış politikada büyük bir güç izlenimi vermek için yeterli düzeyde ortak hareket sorunu çözülememiş olsa da Helsinki Temel Hedefi ile oluşturulan 60.000 kişilik Acil Müdahale Gücü ve Avrupa dışı alanlarda yürütülen askeri operasyonlar yoluyla gelişen Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası⁵ Avrupa Birliği'nin ekonomik gücünün yanı sıra politik olarak da gücünü geliştirmeye çalıştığının bir belirtisi olarak yorumlanabilir. Bu görüşü, "ABD, Avrupa, Asya ve ortaya çıkmakta olan Çin'den oluşan güç merkezleri arasında, hukuka ve işbirliğine dayanan yeni uluslararası düzenin ortaya çıkmasında" Avrupa'nın hayati bir görevi olduğu ve kıtasal bir güç olarak terörle, kitle imha silahlarıyla, organize suçlarla mücadele eden güvenlik garantörü rolünü üstlenmesi gerektiğini ileri süren görüşler de desteklemektedir (Barnier, 2004: 162-3).

Fakat bugün için Avrupa Birliği'nin bu rolü üstlenmesini sağlayacak durumda olup olmadığı tartışmaları sürmektedir. Avrupa Birliği'nin dünya siyasetinde etkin bir aktör olmasının önündeki önemli engellerden biri, temel karar alma mekanizmalarında oybirliği ilkesiyle hareket edilmesidir. AB'nin politik yapısı, üye devletlerin kendi çıkarlarının ön plana çıktığı durumlarda karar alma süreçlerinin ve AB kurumlarının işlememesi veya yavaş işlemesine neden olmaktadır. Bazı AB politikalarındaki tutarsızlıklar, belirli politikalara daha fazla kaynak ayrılmasına yönelik üyeler arası isteksizlik ve uluslararası konularda üye devletlerden yükselen farklı sesler Avrupa Birliği'ni etkin bir aktör izlenimi vermekten uzaklaştırmaktadır (Smith, 2003: 201-2). Ayrıca etkin bir askeri güç ile desteklenmediği sürece Avrupa Birliği'nin yumuşak güç unsurlarını diğer büyük güçler üzerinde dikte edebilecek bir düzeye gelmesinin mümkün olamayacağı da açıktır (Therborn, 1997: 380).

Bu iki temel sorundan biri olan Birliğin askeri yeteneklerinin geliştirilmesi konusunda 1999 Helsinki Temel Hedeflerinin belirlenmesinden bu yana sınırlı da olsa bazı gelişmeler sağlanmış

⁵ Avrupa Birliği'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın gelişimi için bkz.: Gnesotto, 2004; Grevi, Helly and Keohane, 2009.

durumdadır. Ancak askeri harcamaların büyük bölümü halen ulusal bazda gerçekleştirilmekte, çok uluslu projeler yeterli ölçüde desteklenmemektedir. (Grevi, Giovanni and Keohane, 2009: 79-80) Üye ülkelerin farklı politikaları üzerinde ise herhangi bir gelişme kaydetmek bugün için oldukça zor görünmektedir.

Lizbon Antlaşması ile üye ülkeler arasında terörist bir saldırı ya da doğal afet karşısında dayanışma yapma maddesi getirirse de savunma alanında genişletilmiş işbirliğinin yapılabilmesine olanak sağlaması ve isteyen ülkenin Birlikten ayrılabilmesine yönelik yenilikleri Avrupa Birliği'nin küresel rolüne de katkı sağlayabilir. Zira, çok kutuplu bir dünyada büyük bir kutup olmak istemeyen ülkeler artık diğerlerinin karar alma süreçlerini engellemekte zorlanacaktır.

Çok kutuplu bir dünyada büyük güç olma durumundaki Avrupa Birliği için hiç şüphesiz diğer büyük güçlerle ilişkiler büyük önem arz edecektir. Bunların başında da Rusya gelmektedir. Artan enerji ihtiyacı karşısında Rusya ile çok yoğun ticari ilişkilerin gelişmesi sonucu bu ülkenin Avrupalı büyük ülkelerin algılamalarındaki konumu değişmiştir. Bugünkü konjonktürde her ne kadar çok muhtemel görünmese de Almanya, Fransa ve Rusya arasındaki bir büyük Avrupa ittifakı ABD'nin çok kutupluluğa direnişinde en az Çin-Rusya ittifakı kadar ürkütücü olabilir. Ancak bu durum, Avrupa Amerika ilişkilerinin kötüleşmesi ve Avrupa'da bütünleşme sürecinin ciddi bir darbe alması durumunda mümkün görünmektedir. (Brzezinski, 2005: 83-5)

Özetle, Avrupa Birliği bugün için tek sesle hareket etmek veya ulusal çıkarları Birlik çıkarlarının üzerinde görmemek gibi temel sorunlarla uğraşsa da özellikle Birliğin motor gücünü oluşturan Fransa-Almanya ekseninde küresel rol üstlenme beklentisinin mevcudiyetinden bahsedilebilir. Birlikten ayrılma yolu ile daha az sayıda üyenin federasyona doğru yöneldiği bir derinleşme sürecinin yaşanması ya da çok vitesli bir bütünleşme sürecine geçiş AB'nin dış politikada daha aktif hale gelmesini sağlayabilir. Daha aktif bir dış politika ise Avrupa'nın çok kutuplu dünyadaki temel aktörlerden biri olmasına yardımcı olacaktır.

Avrupa Birliği için Türkiye'nin Önemi

Çok kutuplu bir dünya düzeninde temel kutuplardan birini oluşturacak Avrupa Birliği'nin diğer kutuplarla ilişkileri de tek kutuplu siyasi yapıdan farklı olacaktır. ABD ile sadece ekonomik alanda değil siyasi ve askeri alanlarda da yoğun bir rekabetin olacağını tahmin etmek çok abartılı

olmayacaktır. Ayrıca sürekli olarak dış ticaret açığı verilen Çin ile olan ilişkiler de en az ABD ile olan ilişkiler kadar önem kazanacaktır. Bu iki büyük gücün yanı sıra Soğuk Savaş'ın süper gücü olan Rusya'nın da AB ile yoğun enerji bağlantıları, bu ülkeyi de Avrupa Birliği için özel bir konuma sokacaktır. Bütün bu ilişkiler ağı içinde Türkiye'yi doğru konumlandırmak Avrupa'nın büyük güçleri için oldukça hayati bir konu haline gelebilir.

Öncelikle Türkiye ile ittifak ilişkisi kurmak neo-realist teorik yaklaşım ile değerlendirildiğinde büyük güçler için önem arz etmektedir. Zira temel neo-realist güç unsurları (Waltz, 1979: 131) bakımından değerlendirildiğinde Türkiye'nin önemi oldukça belirgin hale gelmektedir. Özellikle Avrupa ile kıyaslandığında artan genç nüfusu; Orta Doğu ile Avrupa arasında yer alan geniş coğrafyası; gelişen ekonomisi; askeri tecrübe ve kapasitesi; politik bakımdan istikrarlı yapısı bu ülkeyi neo-realist çerçeveden bakıldığında kutup olabilecek güçler için önemli bir müttefik olarak ortaya çıkartmaktadır. Özellikle coğrafi olarak Avrupa ile olan yakınlığı sebebiyle Türkiye'nin diğer potansiyel kutuplarla ittifaka yönelmesi, Birlik ülkelerini zor durumda bırakabilecek bir stratejik sorun olarak algınabilir.

Soğuk Savaş döneminden kalan ittifak ilişkileri sebebiyle Türkiye'nin ABD ile yakınlığı olduğu aşikardır. Soğuk Savaş sonrasında da yaşanan bazı gerilimlere rağmen iki ülke arasındaki işbirliği devam etmiştir. Geçmişte yaşanan Kıbrıs sorunu gibi ABD'nin 2003 yılında Irak'a müdahalesine TBMM'nin karşı duruşu iki ülke ilişkilerini germiş olsa da stratejik işbirliği NATO üzerinden devam etmektedir. ABD'nin yanı sıra Türkiye'nin Rusya olan ilişkileri de son dönemde yoğunluk kazanmıştır. Özellikle enerji alanındaki işbirliğini inşaat ve turizm alanları takip etmiş, iki ülke karşılıklı olarak vize muafiyeti uygulama aşamasına gelmiştir. Bu durum Avrupa açısından stratejik sorunlara yol açabilecektir. Zira, her ne kadar Rusya ile Avrupa Birliği'nin bazı büyük devletleri arasında ileri düzeyde ekonomik ilişkiler kurulmuş olsa da, çok kutuplu bir dünyada Rusya, AB için bir rakip durumunda olacaktır. Bu iki kutup arasındaki coğrafi yakınlık ise doğal olarak birbirlerini dengeleme yoluna gitmelerine yol açacaktır. Bu durumda Türkiye'nin bu kutuplardan biri ile ittifak ilişkisi içinde olması diğeri için –hayati olmasa da– önemli bir kayıp anlamına gelir.

Daha somut olarak ifade etmek gerekirse Türkiye, Avrupa Birliği için birkaç düzeyde önemli ve stratejik bir konum arz etmektedir. Birincisi, Orta Doğu ve Kafkasya'daki ilişkileri ile

istikrar sağlayan önemli bir bölgesel güçtür. Avrupa Birliği'nin barışı koruma ve istikrar hedefine önemli destek sağlayabilecek askeri tecrübesi vardır. İkinci olarak genç nüfusu ve gelişmekte olan ekonomisi ile Avrupa'nın özellikle Çin ile olan ekonomik rekabetine belirli düzeyde katkı sağlayabilecek konumdadır. Üçüncü ve en az diğerleri kadar önemli olan unsur ise Avrupa'nın enerji güvenliğini sağlamada temel aktör konumundadır. Özellikle Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmak için Orta Asya, Orta Doğu ve İran'daki kaynaklara en kısa ve en güvenli erişim yolu Türkiye toprakları üzerinden geçmektedir.

Çok kutuplu bir dünyada Türkiye'nin Avrupa ile rekabet halindeki kutuplarla ittifak ilişkisine girmesi doğal olarak Avrupa'yı oldukça olumsuz etkileyecektir. Rusya ile Türkiye arasındaki stratejik işbirliği Birlik ülkelerinin enerji alanında bu ülkeye daha da bağımlı hale gelmelerine yol açabilir. Çin ile müttefik olan bir Türkiye ise, Rusya ile ittifakı kadar sorunlu olmasa da Avrupa'nın önemli bir stratejik konumu karşıt kutuplara kaybetmesi anlamına gelecektir. Türkiye'nin ABD ile ittifak ilişkisini sürdürmesi durumunda ise bu ülkenin stratejik üstünlüğünü devam ettirmesi için gerekli görülebilecek Avrasya coğrafyasına çok daha kolay erişim ve kontrol sağlamasına yol açacaktır. Bu durum, başta Avrupa Birliği olmak üzere diğer kutupları oluşturabilecek ülkelerin ABD'yi dengelemelerini zorlaştıran bir durumdur. Bu anlamda bazı başka bölge devletleri ile birlikte jeopolitik eksen rolü olan Türkiye'nin çok kutuplu dünyanın lider aktörleri açısından jeo-stratejik olarak önemli bir ülke olduğu aşikârdır (Brzezinski, 2005: 64-5).

Sonuç

Günümüz dünyasının siyasi koşulları henüz net bir şekilde büyük güçlerin ABD'yi dengelemesine müsaade etmese de kapasite dağılımı önemli derecede değiştii takdirde dengeleme ortaya çıkacaktır. Çin'in ekonomik gelişimi, Avrupa'nın kapasite artırma çabaları ve Rusya'nın enerji kaynakları ile elde ettiği gelirleri bu durumun yakın gelecekte yaşanacağına dair önemli sinyaller vermektedir.

Avrupa'nın çok kutuplu bir dünyada nasıl bir rol üstleneceği henüz belirsizliğini korusa da Birliğin en büyük iki gücü olan Almanya ve Fransa'nın Avrupa Birliği'nin kutup olma yolunda ilerlemesini için oldukça yoğun gayret gösterdikleri söylenebilir. Ancak Birliğin ortak politika belirlemedeki zorlukları, askeri alandaki güçsüzlüğü ve ekonomik krizle başa çıkmakta yaşadığı

sıkıntılar böyle bir rolü üstlenmek için önemli eksiklikler olarak görülebilir. Bu eksikliklerin farkında olan AB çeşitli çözüm yollarına başvurmaktadır.

Türkiye'nin yeni dünya düzeninde belirleyeceği politika, Avrupa Birliği'nin küresel rolüne bu eksiklikler kadar etki edebilecek bir unsurdur. Bir başka deyişle, Türkiye'yi müttefiki olarak tutabilmek Avrupa Birliği için ortak karar alma becerisini sergilemek kadar önem arz etmektedir. Avrupa Birliği Türkiye'yi doğru konumlandırabilirse, çok kutuplu bir dünya düzeninde önemli bir avantaj elde edecektir. Ancak Avrupa Birliği, güncel konjonktürde Türkiye'yi doğru şekilde konumlandırmayı başarabilmekten uzak görünmektedir. Zira 50 yılı aşkın süredir üyelik için mücadele eden ülkede Birlik üyeliğine ve AB'nin getireceği faydaya olan inanç azalmış, Rusya ve İran gibi farklı coğrafyadaki ülkelerle stratejik ilişkilerin geliştirilmesine önem verilmeye başlanmıştır. Bu anlamda Türkiye'nin "sabit bir faktör olan coğrafyasının belirlediği jeo-politiğin diplomatik boyutunu, uluslararası güç dengelerindeki değişikliklere göre yeniden yorumlamaya ve ayarlamaya" (Davutoğlu, 2010: 115-8) yöneldiği söylenebilir.

Avrasya kara kütesinin, Baklanlar ve Akdeniz'in, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın güç merkezi mücadelelerinde önemi düşünüldüğünde kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusundaki jeopolitik konumu Türkiye'yi odak noktaya yerleştirmektedir. Çevre ülkelerle olan toplumsal ve tarihi ilişkileri de göz önüne alındığında Türkiye'nin önemi daha da belirgin hale gelir. Bu açıdan bir kutup olma yolunda olan Avrupa'nın böyle bir ülkeyi doğru konumlandırması kaçınılmaz olarak dünya siyasetindeki etkinliğine de yansıtacaktır. Ancak bugün için Avrupa, Türkiye'yi neo-realist çerçevenin öngördüğü şekilde konumlandırmayı başarabilmiş değildir.

Kaynakça:

- Andrews, David M. (2005). "The United States and its Atlantic partners". Andrews, David M. (ed.), *The atlantic Alliance Under Stress: US-European Relations After Iraq*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Art, Robert J. (2004). "Europ ehedges its security bets". Paul, T.V., Wirtz, James J. And Fortmann, Michael (eds), *Balance of power: theory and practice in the 21st century*, Stanford: Stanford University Press, pp. 179-213.

- Barnier, Michael (2004). “Aktörler ve Tanıklar”. Gnesotto, Nicole (Der.), *AB Güvenlik ve Savunma Politikası*. İstanbul, Tasam Yayınları.
- Batır, Kerem (2006). “Pax Ameircana ya da Tek Kutuplu Dünyada Amerikan Müdahaleciliği”. Özer, Yonca, *Tek Kutuplu Dünyada Yaşamak: Gerçekler, Yanılgılar ve Beklentiler*, İstanbul: Sosyal Demokrasi Vakfı.
- Bretherton, Charlotte and Vogler, John (2006). *The European Union as a Global Actor (Second Edition)*. London: Routledge.
- Brooks, Stephen G. and Wohlforth, William C. (2008). *World out of balance: international relations and the challange of American primacy*, Princeton: Princeton University Press.
- Brooks, Stephen G. and Wohlforth, William C. (2005). “Hard Times for Soft Balancing”, *International Security*, Vol. 30, No: 1, pp. 72-80.
- Brzezinski, Zbigniew (2005). *Büyük Satranç Tahtası*. İstanbul: İnkılap.
- Cebeci, Münevver (2006). “Tek Kutuplu Dünyada Güvenlik, Terör ve Transatlantik Ayrılıklar”. Özer, Yonca, *Tek Kutuplu Dünyada Yaşamak: Gerçekler, Yanılgılar ve Beklentiler*, İstanbul: Sosyal Demokrasi Vakfı.
- Davutoğlu, Ahmet (2010). *Stratejik Derinlik (Kırkbirinci basım)*. İstanbul: Küre.
- Dyson, Tom (2008). “Convergence and Divergence in Post-Cold War British, French and German Military Reforms: Between International Structure and Executive Autonomy”, *Security Studies*, Vol. 17, pp. 725-774.
- Facts and Figures (2012). *European Union*. Erişim: 25.02.2012, http://europa.eu/about-eu/facts-figures/index_en.htm.
- Glaser, Charles L. (2011). “Why unipolarity doesn’t matter (much)”. *Cambridge rview of International Affairs*, Vol. 24, No: 2, pp. 135-147.
- Gnesotto, Nicole (2004). *EU Security and Defence Policy: The first five years (1999-2004)*. Paris: EU Institute for Security Studies.
- Gordon, Philip H. and Shapiro, Jeremy (2004). *Allies at War: America, Europe, and the Crisis over Iraq*. New York: McGraw Hill / Brookings Institution Press.
- Grevi, Giovanni, Hell, Damien and Kohane, Daniel (2009). *EU Security and Defence Policy: The first ten years (1999-2009)*, Paris: EU Institute for Security Studies.
- Hürriyet (2001). *NATO’dan tam destek*. 12 Eylül 2001, s.1.
- Ikenberry, G.John (2002). “America’s Imperial Ambition”, *Foreign Affairs*, Vol.81, No: 5, pp. 44-60.
- Le Monde (2001). *Nous sommes tous americains*. 13 Eylül 2001, p.1.

- Lundestad, Geir (2003). *The United States and Western Europe Since 1945: From "Empire" by Invitation to Transatlantic Drift*. Oxford: Oxford University Press.
- Lundestad, Geir (2005). "Towrads transatlantic drift?". Andrews, David M. (ed.), *The atlantic Alliance Under Stress: US-European Relations After Iraq*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Mearsheimer, "The future of American pacifier", *Foreign Affairs*, 2001.
- Mearsheimer, John J. (1990). "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War", *International Security*, 15 (1).
- Monteiro, Nuno P. (2011). "Unrest Assured: Why Unipolarity Is Not Peaceful". *International Security*, 36(3).
- Ögütçü, Mehmet (2006), "Yeni Ekonomik Süpergüç Çin'in Önlenemeyen Yükselişi: Türkiye ile Rekabet mi Ortaklık mı?", Özer, Yonca, *Tek Kutuplu Dünyada Yaşamak: Gerçekler, Yanılgular ve Beklentiler*, İstanbul: Sosyal Demokrasi Vakfı.
- Özer, Yonca (2006). "Tek Kutuplu Dünyada Çok Kutuplu Düzen Arayışları: kutuplardan Biri Olma Yolunda Avrupa Birliği". Özer, Yonca, *Tek Kutuplu Dünyada Yaşamak: Gerçekler, Yanılgular ve Beklentiler*, İstanbul: Sosyal Demokrasi Vakfı.
- Pond, Elizabeth (2005). "Dynamics of the feud over Iraq". Andrews, David M. (ed.), *The atlantic Alliance Under Stress: US-European Relations After Iraq*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, Karen E. (2003). *European Union Foreign Policy in a Changing World*. Cambridge: Polity.
- Soutou, Gerges-Henri (2005). "Three rifts, two reconciliations: Franco-American relations during the Fifth Republic". Andrews, David M. (ed.), *The atlantic Alliance Under Stress: US-European Relations After Iraq*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Therborn, Göran (1997). "Europe in the twenty-first century: the world's Scandinavia?". Gowan, Peter and Anderson, Perry (eds.), *The Question of Europe*, London: Verso.
- Walt, Stephen (1985). "Alliance Formation and the Balance of World Power", *International Security*, Vol.9, No: 4.
- Walt, Stephen M. (2002). "Keeping the World "Off-Balance": Self-Restraint and U.S. Foreign Policy". Ikenberry, G. John, *America Unrivaled: The Future of the Balance of Power*, Ithaca: Cornell University Press.
- Waltz, Kenneth N. (1979). *Theory of International Politics*, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing.

Waltz, Kenneth (2000). "Intimations of Multipolarity" in Hansen, Berthie and Bertel Heuril (eds.), *The New World Order*, London: Macmillan.

Zimmermann, Hubert (2005). "Security exporters: Germany, the United States, and transatlantic cooperation". Andrews, David M. (ed.), *The atlantic Alliance Under Stress: US-European Relations After Iraq*, Cambridge: Cambridge University Press.